

azt a funkciót, amelyet a korábbiakban csupán az utóbbiak tettek meg. Ezért a nyomtatott kritikai kiadások módszertana-

nát ennek függvényében lesz szükséges még tudatosabban és a korábbiaknál jóval teoretizáltabb módon újragondolni.

Török Zsuzsa

(MTA BTK Irodalomtudományi Intézet)

Kollégiumi drámagyűjtemények

Sajtó alá rendezte Czibula Katalin, Demeter Júlia, Pintér Márta Zsuzsanna, szerkesztette Demeter Júlia, Budapest, Argumentum Kiadó, 2015 (Régi Magyar Drámai Emlékek: XVIII. század, 7), 1110 l.

A *Kollégiumi drámagyűjtemények* című kötet a *Régi Magyar Drámai Emlékek* 18. századi sorozatának 7. darabjaként látott napvilágot. Méltán nevezhető monumentálisnak e vállalkozás, már csak méretei folytán is, a megjelent kilenc kötet (higgyünk a bevezetőnek, nem számoltam utána) mintegy 8400 oldalnyi drámaszöveget tett már eddig közzé, ehhez jön most tizedikként újabb 1100 oldal, s a folytatásban további kötetek sora várható. Az első kötetek évtizedes előmunkálatokat követően bő negyedszázada jelentek meg Varga Imre és Kilián István gondozásában, de a sorozat megalapozásában, a kiindulást jelentő adattárak létrehozásában Staud Géza is jelentős szerepet vállalt. Az általuk kialakított műhely munkájába sokan bekapcsolódtak a későbbi kötetek sajtó alá rendezőiként, de e mezőnyből kivált az a kutatói hármas, akik a jelen kötetet is jegyzik: Czibula Katalin, Demeter Júlia és Pintér Márta Zsuzsanna. Mára ők vették át a stafétabotot, s az ő munkájuk biztosítja a sorozat folytonosságát.

A *Régi Magyar Drámai Emlékek* leletmentő vállalkozás. A bevezető említést tesz a kutatás sokszor romantikus vonásairól, amikor pincékben, padlásokon, fészerek-

ben rejtőző kéziratokat sikerült felfedezni, s megmenteni a pusztulástól. De a kevésbé romantikus, könyvtárakban, múzeumokban, levéltárakban végzett feltáró munka sem kevésbé leletmentő jellegű, hiszen egy jórészt ismeretlen és érintetlen kézíratos hagyomány tárul fel ezekben a karcsúnak éppen nem nevezhető kötetekben. Könnyen besorolhatjuk mindezt a magyar dráma- és színháztörténet előzményei kategória alá, s e minősítés kétségtelenül igaz is, hiszen jól dokumentáltak a kapcsolatok, amelyek az iskoladrámákat és szerzőiket a meginduló hivatásos színjátszáshoz fűzik. Ugyanakkor a feltárt anyag más kontextusokban is relevánsnak tűnik, hogy más ne említsék, napjaink kultúratudományos megközelítése bizonyonnyal gazdag anyagra lel bennük, mert egy időszak komplex kulturális gyakorlatára biztosítanak rálátást.

Hogy egy példát is említsék: Nagy Imre kutatásai – most elsődlegesen Csokonai-könyvére, az *Iskola és színházra* gondolok – jól szemléltetik mindezt. Csokonai drámáit behelyezi az iskolai színjáték viszonyrendszerébe, hagyományvonulatába, s ezáltal olyan nézőpontot teremt, amely újszerű értelmezéshez vezet. Eddig is tudható volt, hogy Csokonai csurgói darabjait, a

Cultúrát és a *Karnyónét* iskolai alkalmazhatóságokra írta, Nagy Imre elemzése azonban ebből indul ki, s alkalmazott szöveggént kezelvén azokat, fel tudja mutatni reprezentációs karakterüket. A *Karnyóné* például egy látványos ünnep részeként jelenik meg, ahol is volt díszlet, volt díszsortűz és szavalat, s persze eljátszották a darabot is. Egy ilyen elemzéshez sok adatra van szükség a drámaszöveg mellett, s ez Csokonai személye miatt inkább rendelkezésre áll, mint az iskolai drámaszövegek nagy részénél. De a *Régi Magyar Drámai Emlékek* alapzatán ilyen elemzésekre is mód nyílik, nemcsak a Csokonai szintű szerzők és szövegek esetében (mint arról részben a jelen kötet sajtó alá rendezőitől született monográfiák és tanulmányok meggyőzően tanúskodnak).

A kötet, noha alapvetően folytonos a sorozat eddigi darabjaival, illeszkedik a megszabott keretekhez, bizonyos vonatkozásokban új, egyedi megoldásokat vezet be, a feltárt anyag igényei szerint. Az egyik markáns újonság az időhatár kitolása. A bevezető jelzi, hogy visszafelé, a 17. század irányába is szükséges nyitni, de ez ebben a kötetben nem érezteti hatását. Annál inkább a másik irányú nyitás, egészen a 1820-as évek elejéig, mivel számos, ebből az időből származó darab került a gyűjtőkörbe. Ezek többnyire sárospataki illetőségűek, s jelzik, hogy e kollégium környezetében a 19. század első évtizedeiben a református iskolai színjátszás sajátos kései virágzása következett be. Ugyancsak lényegi módosulás, hogy a felekezeti jelleg eddig elsődleges szempontja háttérbe szorul. Az előző kötetek alapvetően a felekezet alapján gyűjtötték és adták közre anyagukat, így jelentek meg a protestáns, a minorita, a pálos, a jezsuita, a piarista és a ferences iskoladrámák.

Ez a szempont ezúttal csak másodlagos rendezőelvként működhetett a kötetben belül, s nem is teljes érvénnyel, mert a katolikus darabok nincsenek felekezetekre bontva, és a harmadik fő rész, a Molière-fordítások egyáltalán nem illeszkedik a felekezeti rendezőelvhez. A harmadik fő újonság, hogy a kötet a közlés kritériumaként nem kívánta érvényesíteni azt a szempontot, hogy az adott drámaszöveg előadása dokumentálható legyen.

Mindezen módosítások alapvető okaként a kötet számvető jellegét nevezhetjük meg. Az eddig felekezeti alapon szervezett kötetek anyagát és az azokból kimaradt vagy azóta talált drámaszövegeket szembeesítve, a még ki nem adott anyag közzétételét vállalja fel, így amolyan pótkötetként csatlakozik az eddigiekhez. Ha egy szöveg azért maradt ki korábban, mert nem volt egyértelműen besorolható valamelyik kötetbe, itt most helyet talált, s ha az előadás nem volt dokumentálható, akkor is. Továbbá lényeges eltérést mutató változatok közzelésére is mód nyílt így, részletesen dokumentálva a viszonyt a már megjelent szöveghez képest. Helyet kaptak itt kortárs és kései nyomtatásban megjelent drámaszövegek is. Mindehhez nem könnyű adekvát rendezőelvet találni. A felekezeti elv, mint láttuk, nem teljesen működőképes, az időrend azért nem, mert sokszor a lejegyzés és a keletkezés ideje élesen szétválik, a szerzői elv pedig azért nem, mert az esetek jelentős részében a szerző nem azonosítható. Maradt tehát a források szerinti, egész pontosan a gyűjteményes források lelőhelye szerinti rendezés, ami így egyben azt a praktikus vonatkozást is jelzi, hogy az átvizsgálást követően e helyekről már nem várható újabb anyag felbukkanása.

A kötet 22 református iskolai színjáték szövegét közli Szatmárnémetiből,

Debrecenből, Szegedről és Székelyudvarhelyről, valamint 4 katolikus drámaszöveget: Debrecenből kettőt, s ugyancsak kettőt nem egykorú nyomtatásból, ezek eredetileg gyöngyösi és budai eredetűek voltak. További 4, eredetileg kolozsvári illetőségű Molière-fordítás szerepel a kötet zárásaként: három nyomtatásból, egy kéziratból. A szövegek igen széles spektrumon mozognak, van közöttük a ténylegesen iskolai előadásra szánt játékon kívül gergelyezéshez, azaz az iskola számára való adománygyűjtéshez szolgáló rigmusos szöveg, melyek dráma jellege is kérdéses, s vannak kiadásra és hivatásos színpadra szánt kidolgozott drámafordítások. Egymás mellé kerülésüket ugyancsak a sajátos pótkötet jelleg magyarázza, valamint az a szándék, hogy a leletek ne vesszenek el. Ha itt nem kerülnek napvilágra, valószínűleg végleg elsüllyednek.

A kötet felépítése, a jegyzetek az eddigi rendet követik. A szövegekölzls alapvetően betűhű, de bizonyos egységesítésre szükség volt, s nem lehetett cél a sokszor gyarló lejegyzés tökéletes tükröztetése sem, elsősorban a központozásban és a formai jegyekben. A szövegkritikai jegyzetek a főszöveg alatt helyezkednek el, betűjellel jelöltetvén, a szövegben található lábjegyzetszámok a dráma után következő szómagyarázatokhoz vezetnek. A jegyzetek között *A mű adatai* című rész tartalmazza az összefoglaló ismereteket, ezt követően a szerzőre, a fordításra, az előadásra vonatkozó tudnivalók következnek, ha vannak. A korpusz jelentős részénél éppen az adathiány az egyik legnagyobb probléma, vagyis hogy nincs a szöveg létén kívül filológiai kiindulópont a feldolgozáshoz.

Különösen szembetűnő ez a szerzőség-nél a református gyűjtemények szövegei

esetében, ugyanis a 22 mű közül csak a székelyudvarhelyi gyűjtemény öt darabja köthető névhez, Szigethi Gyula Mihályéhoz, aki darabjait már az iskolai kereteken túlra tekintve készítette. Az ismeretlen szerzőségű darabok közül egy, *A szülék és gyermekek kötelességeiről...* esetében a jegyzetek felvetik, hogy a szerző a kétes hírű purista nyelvújító, Barczafalvi Szabó Dávid lehet, leginkább motivikus és stílusbeli egyezésekre hivatkozva a darab és Barczafalvi *Szigvárt*-fordítása között. Maga a jegyzet is elbizonytalanít azonban a felvetést illetően, hiszen utóbb azt olvashatjuk az előadásra vonatkozó egyik adat kapcsán, hogy „a darabot egy felsőbb éves diák, Barczafalvi egyik tanítványa is írhatta” (256). Bölcs döntés, hogy a Barczafalvira vonatkozó bizonytalan felvetés nem jelent meg a cím mellett a tartalomjegyzékben, hiszen azzal lényegében a mű szerzőt kapott volna, noha a szerzőséget ebben az esetben majdnem olyan nyitott kérdésnek tarthatjuk, mint a többi esetben.

A nem református közegehez kötődő darabok esetében vagy ismert a szerző, vagy az a szűkebb személyi kör, ahonnan a szerző kikerült. Ez összefügg azzal, hogy e szövegcsoportok között már olyan művek is megjelennek, amelyek esetében az iskolai előadás szándéka fel sem merül, hiszen kiadásra, hivatásos színházak számára készült darabokról van szó. Itteni közlésüket az iskolai közegehez való kötődésük, illetve a kötet teljességre törekvő szándéka magyarázza. Különösen a Molière-fordítások esetében szembetűnő mindez, hiszen itt 1791–1793 között kiadott drámaszövegekről van szó, melyek témájuk miatt szóba sem jöhettek iskolai előadásra. Az első kettő, melyek szerzőjét nem ismerjük, a *Próba* című zsebkönyvben jelent meg Kolozsvárott, de a nagy-

enyedi diáktársaság köréből származik. A zsebkönyv bevezetése a fordítások elkészítését és kiadását a kor jól ismert frazeológiájával a magyar nyelv kiművelésének szándékával magyarazza.

A másik két darabról a Magyar Hírmondó felhívására válaszolva hírt is adnak ugyancsak Kolozsvárról, a kor erősen praktikus tudományfelfogása szerint, amit a lap is képviselt. A cél az lehet, hogy a nyugati nemzetek minél több eredményét minél rövidebb idő alatt át kell ültetni magyarra, s ezért a hazafiak jelentsék be, mivel foglalatostkodnak, hogy mások már ugyanannak a fordításával ne töltsék idejüket. Így jelentették a hírlap tudósításában e két Molière-fordítás elkészültét, melyek közül az egyik meg is jelent. Jól érzékelhető, hogy itt már nagyon messze kerültünk az iskolai színjátszás világától, s ha nem is jutottak e szövegek a hivatásos

színjátszás közegébe, a kor integratív tendenciáinak megfelelően megjelenítették a formálódó nyilvánosság világában az iskoladramák hosszú múltra visszanyúló, jelentős hagyományát.

A *Kollégiumi drámagyűjtemények* kötete sajátos helyet foglal el a *Régi Magyar Drámai Emlékek* 18. századi sorozatán belül, épp azért, hogy a legsajátosabban iskolai színjátszáshoz kötődő szövegek mellé emelte az iskolától már elszakadóban lévő drámafordításokat is. Megmutatja így a századforduló sajátos világát, amelyben a régi közösségi létmódú irodalmiság átmegy a modern nyilvánosság keretei közé. Teszi mindezt a megszokott magas színvonalon, amely e sorozat védjegye. A sajtó alá rendezők leletmentő munkája nagy tiszteletet és elismerést érdemel, lelkesen várjuk a sorozat újabb kötetét.

Debreczeni Attila

(MTA-DE Klasszikus Magyar
Textológiai Kutatócsoport)

Közköltészet 3/B. Közerkölc s és egyéni sors

Sajtó alá rendezte Csörsz Rumen István, Küllös Imola, Budapest, Universitas, 2015 (Régi Magyar Költők Tára: XVIII. század, 15), 593 l.

A közköltészet egy sajátos kulturális gyakorlat. Olyan szövegek halmazát jelenti, melyek elsősorban nem publikálás céljából születtek, hanem valamely szűkebb közösség helyi használatára, s melyeknek szerzői attribúciója is másodlagos a konkrét használhatóságukhoz képest. A közköltészet folklorikus működését mutatja, hogy miközben e költészet társadalmi funkciója konkrét helyhez és alkalomhoz kötött, az egyes előfordulásai szaba-

don alakítható és variálható volt, s a megdöbbentő variabilitás mögött, a térbeli és időbeli szórtság mellett, sőt a különböző társadalmi rétegekhez és szituációkhoz kötött használatok közepette meglepő mennyiségű közös sajátosság mutatható ki a szövegek között (lásd KÜLLÖS Imola, *Közköltészet és népköltészet: A XVII–XIX. századi magyar világi közköltészet összehasonlító műfaj-, szüzsé- és motívumtörténeti vizsgálata*, Bp., L'Harmattan, 2004